

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Логвиненко Тетяни Олександрівни на дисертацію

ПОПОВОЇ Анастасії Сергіївни

«Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дослідження зумовлена тим, що однією з характерних особливостей сучасного світу є помітне зростання відкритості як соціальних, так і територіальних структур. Така ситуація спричиняє широкий спектр різноманітних наслідків, одними з яких є різні за своїми масштабами, інтенсивністю, напрямками і темпами міграційні потоки. Сьогодні міграція стала однією з найважливіших ознак суспільного життя. Не є винятком у цьому аспекті й Швеція. Відсоток іммігрантського населення у цій північній країні постійно зростає за рахунок біженців з інших країн, оскільки Швеція приваблює переселенців розвиненою системою соціального захисту і демократичним ставленням до кожної людини із дотриманням стандартів міжнародного права.

У Швеції створено необхідні умови для реальної інтеграції мігрантів у шведське суспільство. Особливістю державної політики інтеграції є переконання шведського уряду, що соціальний захист мігрантів – один із найпотужніших інструментів для скорочення бідності і нерівності, що сприяє соціальній адаптації прибульців. Політика інтеграції у Швеції – це складний механізм, що будується на взаємодії уряду держави і суспільних ініціатив, метою якого є включення мігранта у шведське суспільство на правах рівного громадянина. Соціальне забезпечення мігрантів, що охоплює комплекс переваг, заснованих на ознаках місця проживання і роботи є важливим компонентом інтеграційної політики Швеції. Відповідно до досліджень індексу політики інтеграції мігрантів (ІПМ / MIREX) за 2015 р. Швеція визнана країною з найвищими рівнем інтеграції мігрантів.

Реалізація цілей інтеграційної політики, створення ініціатив з підтримки мігрантів зумовлює необхідність залучення до роботи висококваліфікованих фахівців і організацій різних рівнів державного й недержавного управління. До участі у реалізації державної інтеграційної політики залучені фахівці, що працюють з мігрантами у державних установах, зокрема соціальні працівники; громадяни Швеції; волонтерські та благодійні організації; неурядові установи, що сприяють реалізації положень політики інтеграції. Це зумовлює необхідність підготовки фахівців, соціальних працівників, здатних працювати з різними категоріями мігрантів на усіх рівнях взаємодії з клієнтом.

Статистичні дані Швеції свідчать, що найбільш масовими сферами зайнятості, де задіяна більшість соціальних працівників є соціальна робота з дітьми (23 %), охорона здоров'я (15,9 %) і соціальна робота з мігрантами і біженцями (15,4%).

У підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами Швеція має цікавий позитивний досвід, який становить значний інтерес і для України, де міграційні процеси та наявність значної частини внутрішньо переміщених осіб, що зумовлено військовим конфліктом на сході країни внаслідок збройної агресії Російської Федерації викликає необхідність здійснення політики інтеграції, зумовлює необхідність підготовки фахівців до здійснення такої роботи на професійному рівні. Саме ці чинники й зумовлюють надзвичайну актуальність теми, обраної для здійснення дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Анастасії Сергіївни Попової виконане відповідно до плану науково-дослідницької роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України в межах комплексного дослідження «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу в зарубіжних країнах» (РК № 0108U000699). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 13 від 29.12.2014 р.) та узгоджена рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 82 від 10.02.2015 р.).

Наукова логіка та науковий апарат дослідження. Науковий апарат дисертаційного дослідження збалансований. **Мета дослідження**, як передбачення кінцевого результату, відображає його основні надбання у вигляді виявлення особливостей змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції задля обґрунтування можливостей творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України.

Об'єктом дослідження обрано професійну підготовку соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції, а **предметом дослідження** – організаційно-педагогічні засади професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції.

Завдання дослідження та його етапи дають можливість представити спрямованість наукового пошуку на підсумковий і проміжні результати та послідовність їх отримання. Слід відмітити виважену загальну логіку наукового дослідження, яка відображена у його структурі та отриманих результатах.

Дисертанткою проведена значна робота щодо систематизації поняттєво-термінологічного апарату з досліджуваної проблеми. На основі вивчення праць вітчизняних і зарубіжних дослідників визначено сутність понять: «міграція»; «соціальна робота»; «соціальний працівник»; «професійна підготовка»; «соціальна роботи з мігрантами».

Слід відмітити толерантний підхід дисертантки до аналізу педагогічних надбань інших авторів, що надає дисертаційному дослідженню виваженості та глибини.

Змістове наповнення дисертаційного дослідження. Відповідно до логіки дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються його основні положення.

В основу дослідження покладено положення щодо професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами як пріоритетного напрямку державної інтеграційної політики Швеції, що здійснюється на основі міждисциплінарного і полікультурного підходів із урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду.

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідницею використовувалися різноманітні **методи дослідження**: загальнонаукові, історико-педагогічні, конкретно-наукові, емпіричні, прогностичний.

На різних етапах наукового пошуку Анастасією Сергіївною Поповою було використано 393 джерела, з них 237 – іноземними мовами, зокрема: 56 офіційних документів та статистичних матеріалів з питань освітньої, соціальної і міграційної політики, законодавчі акти, урядові постанови, документи Міжнародної організації праці (МОП), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР), Інституту освіти ЮНЕСКО; аналітичні матеріали та офіційні документи міжнародних професійних організацій у галузі соціальної роботи, матеріали наукових фондів бібліотек; наукову, науково-методичну, інформаційно-аналітичну, навчальну літературу університетів Швеції; монографічні та інші праці зарубіжних і вітчизняних учених; матеріали зарубіжних періодичних видань.

Найбільш істотними науковими результатами, які містяться в дисертації Попової Анастасії Сергіївни «**Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції**», є такі:

вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції; простежено генезу й обґрунтовано дві періодизації: становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами та розвитку системи професійної підготовки фахівців для соціальної сфери; схарактеризовано напрями роботи з мігрантами у Швеції в контексті інтеграційної політики; систематизовано документи і матеріали щодо законодавчого та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; обґрунтовано можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях;

подальшого розвитку набули положення з теорії і практики соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в умовах інтеграційної політики щодо оновлення змісту, форм організації і

методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами;

до наукового обігу введено 27 маловідомих та раніше невідомих документів та інших джерел з проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес 4 закладів вищої освіти України, зокрема: Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 58 – 01/1343 від 27 грудня 2017 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01 – 28/2131 від 7 грудня 2017 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01.01 – 14/174 від 5 грудня 2017 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка (довідка № 3678 від 27 грудня 2017 р.).

Теоретичні та практичні результати дослідження пройшли належну апробацію у доповідях на 14 міжнародних, 7 всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях, 15 методологічних і практичних семінарах, педагогічних читаннях і звітних наукових конференціях.

Основні положення дисертації А. С. Попової повною мірою відображено у 28 публікаціях, з-поміж яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз), 3 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях; 1 програма спецкурсу; 17 статей і тез у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій.

Ключовим у дослідженні Анастасії Сергіївни є поняття «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами», яке розглядається нею як соціально, економічно, політично та культурно детермінований феномен; педагогічна система, що ґрунтується на положеннях філософських, соціальних, психологічних та педагогічних теорій і концепцій; цілісний неперервний педагогічний процес, спрямований на оволодіння систематизованими фаховими знаннями й формування на їх основі професійних умінь, навичок і відповідних компетентностей; напрями

практичної діяльності соціального працівника зумовлюються особливостями різних груп клієнтів; стратегія державної міграційної, соціальної й освітньої політики спрямована на розвиток добробуту кожної особистості (с. 50-51).

На основі вивчення та різноаспектного аналізу наукових джерел автором дослідження обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами у межах шести періодів: I період – *підготовчий* – (1870 р. – 1900 рр. ХХ ст.); II період – *організаційний* – (1901 р. – 20-ті рр. ХХ ст.); III період – *суспільно-політичний* – (30-ті р. ХХ ст.); IV період – *інституційно-професійний* – (40-ві – 70-ті рр. ХХ ст.); V період – *стабілізаційний* – (80-ті роки ХХ ст. – 2000 р. ХХІ ст.); VI період – *глобалізаційно-інноваційний* – (2001 р. – по теперішній час) (с. 68). Друга періодизація характеризує етапи становлення і розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції, що охоплює також шість періодів I період – *допрофесійний* – (1851 – 1907 рр.), II період – *початковий* – (1908 – 1929 рр.), III період – *стабілізаційний* (1930 – 1959 рр.), IV період *міжнародного визнання* – (60-ті р. ХХ ст.), V період – *академізації освіти* – (1970 – 1997 рр.), VI період – *інноваційний* – (з 1998 р.). (с. 76).

Позитивної оцінки заслуговує аналіз впливу на процес розвитку соціальної роботи з мігрантами у Швеції комплексу взаємопов'язаних чинників соціально-економічного і суспільно-політичного характеру (інтенсивний промисловий розвиток; зростання кількості мігрантів; боротьба працівників за підвищення рівня й поліпшення якості життя; розвиток і розширення напрямів соціальної роботи; створення професійних і благодійних організацій у галузі соціальної роботи; посилення ролі держави у здійсненні соціальної роботи на основі політики державного добробуту та ін.

Схвальним є й визначення автором дослідження основних напрямів сучасної роботи з мігрантами, що набули розвитку у Швеції упродовж останніх 20-ти років: соціальна політика; система соціального захисту і соціального забезпечення мігрантів; соціальна робота з мігрантами; діяльність асоціацій і організацій для мігрантів; розвиток волонтерського сектору.

У процесі дослідження з'ясовано, що професійна підготовка соціальних працівників здійснюється згідно з міжнародними і національними навчальними програмами у 8 університетах Швеції, з-поміж яких: 7 – бакалаврських, 9 – магістерських (6 національних, 3 міжнародних), 3 – докторських. Їх особливість полягає в орієнтації на міжнародні стандарти й вимоги професійних організацій у галузі соціальної роботи, що зумовлює стандартизацію структури компонентів; спільну мету підготовки; єдині вимоги до абітурієнтів та випускників, які навчаються за спеціальністю «соціальна робота»; диференціацію змісту з урахуванням циклів навчання, а також навичок і компетентностей, якими має володіти майбутній соціальний працівник відповідно до міжнародних і національних стандартів підготовки фахівців соціальної сфери (с. 143).

Позитивно оцінюємо прагнення дослідниці розкрити сутність професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції через призму системного підходу, яка здійснюється, як зазначає автор, на основі гармонійного поєднання синергетичного, структурно-функціонального, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системно-інтегративного, діяльнісного, полікультурного, рефлексивного методологічних підходів.

Аналіз результатів наукових досліджень і досвіду практичної діяльності уможливив виокремлення Анастасією Сергіївною спільних для навчальних закладів Швеції принципів професійної підготовки соціальних працівників – науковості, системності, гуманізму, соціальної детермінованості, соціального партнерства, неперервності, наступності, гнучкості, академічної мобільності.

Надбанням дисертації є аналіз змісту і технологій підготовки фахівців бакалаврського, магістерського і докторського рівнів.

До змістових особливостей навчальних програм підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами дослідницею віднесено: системність, міждисциплінарність, полікультурну спрямованість, компетентнісну орієнтованість, диверсифікацію навчальних планів і програм, наступність,

єдність теоретичного і практичного компонентів, практичну, дослідницьку й етичну спрямованість, гнучкість (с. 173).

У роботі значну увагу дослідниця приділяє проблемі забезпечення якісної теоретичної і практичної підготовки соціальних працівників в університетах Швеції до роботи з мігрантами, чому сприяє науково обґрунтоване використання сучасних технологій і моделей навчання – смарт-технологій, інтеркультурної технології, моделі мережевого навчання; поєднання традиційних (різні види лекцій, семінарські і практичні заняття) та інноваційних (воркшоп, кейс-стаді, проектні методи, мейкер-спейс) підходів; практичної підготовки з використанням інноваційних практико-орієнтованих методів навчання та організації самостійної роботи студентів у «смайт-кампусах». Це уможлиблює, як зазначає А. Попова, ефективну підготовку соціальних працівників, компетентних у роботі з різними категоріями мігрантів.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений Анастасією Сергіївною порівняльний аналіз досвіду Швеції та України з професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з мігрантами, який виявив у ньому наявність спільних і відмінних ознак.

До подібного дослідницею віднесено: ступеневу систему професійної підготовки соціальних працівників; організацію навчання за кредитно-модульним принципом; використання традиційних форм організації і методів навчання. З-поміж відмінного визначено: незначний досвід професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; відсутність механізму державного замовлення, єдиної концепції і стандартів такої підготовки; неузгодженість освітньо-професійної програми і освітньо-кваліфікаційної характеристики соціального працівника; відсутність спеціалізацій та обмежену кількість спеціальних дисциплін професійної підготовки майбутнього фахівця до роботи з мігрантами, їх затеоретизованість; недостатню увагу до розвитку соціального партнерства між закладами вищої освіти і спеціалізованими службами соціальної роботи.

Анастасією Сергіївною обґрунтовано напрями творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами які, за її переконанням, сприятимуть удосконаленню підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях.

Не викликає сумніву **практичне значення** одержаних результатів дослідження, яке полягає у розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти України авторської програми спецкурсу «Соціальна робота з мігрантами», що охоплює змістові модулі лекційних і семінарських занять, тематику самостійної роботи, індивідуальні завдання та рекомендації до їх виконання, методи контролю, запропоновану систему оцінювання й самоконтролю та словник термінів.

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть використовуватися викладачами вищих закладів освіти в оновленні навчальних планів і освітніх програм з соціальної роботи; у розробленні навчально-методичного забезпечення для підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; а також для практикуючих соціальних працівників у роботі з мігрантами та внутрішньо переміщеними особами.

Виклад матеріалу дослідження вирізняється завершеністю, логічністю, послідовністю, науковою обґрунтованістю положень. Автореферат підготовлено відповідно до чинних вимог, його зміст відображає структуру, основні положення та висновки дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні **побажання та зауваження** дискусійного характеру:

1. У здійсненому аналізі проблеми наукового пошуку автор ґрунтовно досліджує дидактичні вимоги до професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами, процесуальні і змістові особливості організації навчання на основі опрацювання навчальних програм підготовки, однак, на наш погляд, недостатню увагу приділено особливостям організації

соціально-педагогічної практики майбутніх соціальних працівників у різних типах закладів соціальної сфери Швеції.

2. У п. 1.3. «Робота з мігрантами як пріоритет держави в інтеграційній політиці Швеції» дисертантка досить детально характеризує систему соціального захисту Швеції, що на наш погляд, можна було б скоротити.

3. Поза всяким сумнівом, висвітлення зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми є надзвичайно актуальним і практично значущим. Однак, на нашу думку, у дослідженні доцільно було б представити більш ґрунтовно й український досвід професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами, із урахуванням існуючих у цій галузі напрацювань вітчизняної соціально-педагогічної теорії і практики.

4. Достатньо розробленим напрямом дослідження є вивчення впливу міжнародних і національних професійних організацій, які на переконання дисертантки впливають на процес професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції. На жаль, ці аспекти підготовки соціальних працівників в університетах України залишилися поза увагою дослідниці, хоча дослідження має порівняльно-педагогічний характер.

5. Високо оцінюючи результати наукового пошуку щодо здійсненого аналізу системи підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції, вважаємо, що цей компонент дослідження був би завершеним, якби дисертантка схарактеризувала особливості підготовки і підвищення кваліфікації соціальних працівників до роботи з мігрантами у системі освіти дорослих.

6. На стор. 97 і 145 автор зазначає, що у Швеції функціонують центри підготовки волонтерів. На нашу думку, дисертація виграла б за умови детальнішого розкриття у тексті дисертації особливостей організації і змісту підготовки волонтерів у спеціальних навчальних центрах.

Висловлені зауваження, побажання і дискусійні питання не знижують загальної наукової і практичної цінності отриманих результатів дослідження та не заперечують позитивної оцінки наукового рівня дисертаційної роботи, яка є

внеском у розробку проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження на тему «Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції» є цілісним, завершеним дослідженням актуальної проблеми у галузі порівняльної професійної педагогіки.

Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та представлені узагальнення заслуговують на впровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Відзначаємо продуману структуру, логічність висновків до кожного розділу, ґрунтовність і переконливість загальних висновків, широту джерельної бази, різноманіття і креативність додатків.

Дисертація Попової Анастасії Сергіївни є самостійним, завершеним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, яке за своєю науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів відповідає положенням пунктів 9 і 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656), а її автор – **Анастасія Сергіївна Попова** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної
освіти Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Т. О. Логвиненко

